

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

गावो वा एतत्सत्रमासताशृङ्गाः सुतीः शृङ्गाणि नो जायन्ता इति कामेन तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता उदतिष्ठन्नराथस्मेत्यथ यासां नाजायन्त ताः संवत्सरमाह्वोदतिष्ठन्नराथस्मेति यासां चाजायन्त यासां च न ता उभयीरुदतिष्ठन्नराथस्मेति गोसत्रं वै॥१॥

संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यध्रुवन्त्येव तस्मात्तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वा चरति सत्राभिजित् ह्यस्यै तस्मात्संवत्सरसदो यत्किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत् उदति संवत्सरः॥२॥

वै समुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदचङ्गच्छन्तीयं वै पूर्वोऽतिरात्रोऽ-

सावुत्तरो॒ मनः॒ पूर्वो॒ वागुत्तरः॒ प्राणः॒ पूर्वोऽपान॒ उत्तरः॒
 प्ररोधं॑ न॒म्पूर्व॑ उ॒दयं॑ न॒मुत्तरो॒ ज्योति॑ष्ठोमो वैश्वान॒रोऽतिरा॒त्रो
 भवति॒ ज्योति॑रे॒व पु॒रस्ता॑द्दधते सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै
 चतुर्विंशः॑ प्राय॒णीयो॑ भवति चतुर्विंशति॑रर्धमा॒साः॥ ३॥

संव॒त्सरः॒ प्र॒यन्त॑ ए॒व संव॑त्सरे प्रति॑ तिष्ठन्ति॒ तस्य॒ त्रीणि॑
 च श॒तानि॑ ष॒ष्टिश्च॑ स्तो॒त्रीया॒स्ताव॑तीः संव॒त्सरस्य॒ रात्रे॑य उ॒भे
 ए॒व संव॑त्सरस्य॑ रू॒पे आ॑प्नुवन्ति॒ ते सः॑ स्थि॒त्या अ॑रि॒ष्ट्या
 उत्त॑रैरहो॒भिश्च॑रन्ति षड॒हा भ॑वन्ति॒ षड्वा ऋ॒तवः॑ संव॒त्सर
 ऋ॒तुष्वे॒व संव॑त्सरे प्रति॑ तिष्ठन्ति॒ गौश्चायु॑श्च मध्य॒तः स्तोमौ॑
 भवतः॒ संव॑त्सरस्यै॒व तन्मि॑थुन॒म्मध्य॑तः॥ ४॥

द॒धति॒ प्र॒जन॑नाय॒ ज्योति॑र॒भितो॑ भवति वि॒मोच॑नमे॒व
 तच्छ॑न्दा॒स्ये॒व तद्वि॑मो॒कं य॑न्त्यथो॒ उभ॑यतो॒ज्योति॑षै॒व
 षड॑हेन॒ सुव॑र्गं लो॒कं य॑न्ति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वद॒न्त्यास॑न्ते केन॑
 य॒न्तीति॑ दे॒वयाने॑न प॒थेति॑ ब्रूया॒च्छन्दा॑सि॒ वै दे॑व॒यानः॒ पन्था॑
 गा॒यत्री त्रि॑ष्टु॒ज्जग॑ती॒ ज्योति॑र्वै गा॒यत्री गौ॑स्त्रि॒ष्टुगा॒युर्जग॑ती
 यदे॒ते स्तोमा॑ भव॑न्ति दे॒वयाने॑नै॒व॥ ५॥

तत्प॒था य॑न्ति स॒मान॑सं सा॒मं भवति॑ दे॒वलो॒को

वै सामं देवलो॒कादे॒व न यन्त्य॒न्याअ॒न्या ऋ॒चो
 भवन्ति॑ मनुष्यलो॒को वा ऋ॒चो मनुष्यलो॒कादे॒वान्यम॑न्यं
 देवलो॒कम॑भ्या॒रोह॑न्तो यन्त्यभि॒वर्तो ब्र॑ह्मसा॒मम्भव॑ति
 सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिवृ॑त्त्या अ॒भिजि॑द्भवति सुव॒र्गस्य॑
 लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै वि॒श्वजि॑द्भवति वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै मा॒सिमा॑सि
 पृ॒ष्ठान्युप॑ यन्ति मा॒सिमा॑स्यति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते मा॒सिमा॑स्ये॒व
 वी॒र्यं॑ दधति मा॒साम्प्रति॑ष्ठित्या उ॒परि॑ष्ठान्मा॒साम्पृ॑ष्ठान्युप॑
 यन्ति॒ तस्मा॑दु॒परि॑ष्ठा॒दोष॑धयः फलं गृह्णन्ति॥६॥

गो॒स॒त्रं वा ए॒ति सं व॒त्सरो॑र्धमा॒सा मि॒थुन॑म॒ध्यतो॑ दे॒व्याने॑नै॒व वी॒र्य॑त्रयो॒दश च॥१॥[१]

गा॒वो वा ए॒तत्स॒त्रमा॑सताशृ॒ङ्गाः स॒तीः शृ॒ङ्गाणि॑
 सि॒षा॑सन्ती॒स्तासां॑ द॒श मा॒सा नि॒षण्णा॑ आ॒स॒न्नथ॑
 शृ॒ङ्गा॑ण्यजायन्त॒ ता अ॑ब्रुवन्नरा॒थ्समो॑त्ति॒ष्ठामा॑व तं
 का॒मम॑रुथ्समहि॒ येन॑ का॒मेन॑ न्य॒षदा॑मेति॒ तासा॑मु॒ त्वा
 अ॑ब्रुवन्न॒र्धा वा या॑वती॒र्वासा॑महा ए॒वेमौ द्वा॑द॒शौ मा॒सौ
 सं॒वत्स॒रः स॒म्पाद्यो॑त्ति॒ष्ठामे॑ति॒ तासा॑म्॥७॥

द्वा॒द॒शे मा॒सि शृ॒ङ्गाणि॑ प्रावर्तन्त श्र॒द्धया॑ वाश्र॒द्धया॑ वा ता
 इ॒मा या॑स्तू॒परा॑ उ॒भय्यो॑ वाव ता आ॒र्ध्वव॑न् याश्च शृ॒ङ्गाण्य॑स॒न्वन्

याश्चोर्जमवारुन्धतर्ध्नोति दशसु मासूत्तिष्ठन्नुध्नोति द्वादशसु य
 एवं वेद पदेन खलु वा एते यन्ति विन्दति खलु वै पदेन
 यन्तद्वा एतदृद्धमयन्तस्मादेतद्गोसनि॥८॥

तिष्ठामेति तासान्तस्माद्दे च॥२॥ [२]

प्रथमे मासि पृष्ठान्युप यन्ति मध्यम उप यन्त्युत्तम
 उप यन्ति तदाहुर्या वै त्रिरेकस्याह उपसीदन्ति दहं
 वै सापराभ्यां दोहाभ्यां दुहेऽथ कुतः सा धौक्ष्यते यां
 द्वादश कृत्वं उपसीदन्तीति संवत्सरं सम्पाद्योत्तमे मासि
 सकृत्पृष्ठान्युपैयुस्तद्यजमाना यज्ञम्पशूनवं रुन्धते समुद्रं
 वै॥९॥

एतेऽनवारमपारम्प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति
 यद्वृहद्रथन्तरे अन्वर्जयुर्यथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्वर्जयुस्तादृत्वा
 दनुत्सर्गम्बृहद्रथन्तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति सर्वेभ्यो वै
 कामेभ्यः सन्धिर्दुहे तद्यजमानाः सर्वान्कामानवं रुन्धते॥१०॥

समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ [३]

समान्य ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो

मनुष्यलो॒कादे॒व न यन्त्य॒न्यद॒न्यथ्सा॒मं भव॑ति दे॒वलो॒को
वै सा॒मं दे॒वलो॒कादे॒वान्य॑म॒न्यम्म॑नुष्यलो॒कम्प्र॑त्यव॒रोह॑न्तो
यन्ति॒ जग॑ती॒मग्र॒ उप॑ यन्ति॒ जग॑तीं॒ वै छ॒न्दा॑सि
प्र॒त्यव॑रोह॒न्त्याग्र॑य॒णं ग्र॒हा बृ॑हत्पृ॒ष्ठानि॑ त्रयस्त्रि॑शः
स्तोमा॒स्तस्मा॒ज्याया॑सं॒ कनी॑यान्प्र॒त्यव॑रोहति वैश्व॒कर्म॑णो
गृ॒ह्यते॒ विश्वा॑न्ये॒व तेन॒ कर्मा॑णि॒ यज॑माना॒ अव॑ रुन्धत
आदित्यः॥११॥

गृ॒ह्यत॒ इयं॒ वा अदि॑तिर॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्त्य॒न्यो॑न्यो
गृ॒ह्येते॒ मिथु॑न॒त्वाय॒ प्रजा॑त्या॒ अवान्तरं॑ वै द॒शरा॒त्रेण॑ प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जा अ॑सृजत॒ यद॑शरा॒त्रो भव॑ति प्र॒जा ए॒व तद्यज॑मानाः
सृज॑न्त ए॒ता ह॒ वा उ॑दङ्कः शौ॒ल्बाय॑नः स॒त्रस्य॑र्द्धिमुवाच॒
यद॑शरा॒त्रो यद॑शरा॒त्रो भव॑ति स॒त्रस्य॑र्द्ध्या॒ अथो॒ यदे॒व
पूर्वे॒ष्वहः॑सु॒ विलो॑म क्रि॒यते॒ तस्यै॒वैषा॑ शान्तिः॥१२॥

आदित्यस्तस्यैव द्वे च॥४॥ [४]

यदि॒ सोमौ॒ सः सु॑तो॒ स्याता॑म्म॒हति॒ रात्रि॑यै
प्रा॒तरनु॒वाक॑मुपाकु॒र्यात्पूर्वो॑ वाच॒म्पूर्वो॑ दे॒वताः॒ पूर्व॑श्छ॒न्दासि॑
वृ॒द्धे वृष॑ण्वतीम्प्रति॒पदं॑ कुर्यात्प्रा॒तःस॒वना॑दे॒वैषा॑मिन्द्रं

वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखेसवनमुखे कार्येति
 सवनमुखात्सवनमुखादेवैषामिन्द्रं वृङ्क्ते संवेशयोपवेशाय
 गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा
 छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवैषाम्॥१३॥

छन्दांसि वृङ्क्ते सजनीयः शस्यं विहव्यः
 शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयः शस्यमेतावद्वा अस्ति
 यावदेतद्यावदेवास्ति तदैषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने
 कलशो दीर्येत वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन्
 यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिपिविष्टमभ्यति रिच्यते
 तद्विष्णुः शिविपिष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो
 अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाव रुन्धते यदि मध्यंदिने दीर्येत
 वषट्कारनिधनः सामं कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा
 प्रतिष्ठामेवैनद्रमयन्ति यदि तृतीयसवन एतदेव॥१४॥

छन्दोभिरेवैषामवैकान्रविः शतिश्च॥५॥

[५]

षडहैर्मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति षडहैर्हि मासान्थ्सम्पश्यं
 मासान्थ्सम्पश्यन्त्यमावास्यया मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्त्यमा
 हि मासान्थ्सम्पश्यन्ति पौर्णमास्या मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति

पौर्णमास्या हि मासांश्चसम्पश्यन्ति यो वै पूर्ण आसिञ्चति
परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति॥१५॥

प्राणमस्मिन्स दधाति यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्च
संवत्सरायैव तत्प्राणं दधति तदनु सत्रिणः प्राणन्ति
यदहर्नोश्चसृजेयुर्यथा दतिरुपनद्धो विपतत्येव॥ संवत्सरो वि
पतेदार्तिमार्च्छेयुर्यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्चसृजन्ति
संवत्सरायैव तदुदानं दधति तदनु सत्रिण उत॥१६॥

अनन्ति नार्तिमार्च्छन्ति पूर्णमासे वै देवानां
सुतो यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्चसृजन्ति
देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञम्प्रत्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं
छिन्दन्ति यत्षडहसंतत॥ सन्तमथाहंरुश्चसृजन्ति
प्राजापत्यम्पशुमालभन्ते प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेव
यज्ञं सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सवनाद्येऽहः॥१७॥

उत्सृजन्ति तुरीयं खलु वा एतत्सवनं यत्सात्राय्यं
यत्सात्राय्यम्भवति तेनैव सवनान्न यन्ति समुपहूय
भर्षयन्त्येतत्सोमपीथा ह्येतर्हि यथायतनं वा एतेषां
सवनभाजो देवता गच्छन्ति येऽहंरुश्चसृजन्त्यनुसवनं

पुरोडाशा॒न्निर्व॑पन्ति यथा॒यत॑नादे॒व स॑व॒नभा॒जो दे॒वता॒ अव॑
 रुन्ध॑ते ऽष्टा॒कपा॒लान्प्रा॑तःस॒व॒न ए॒काद॑शकपा॒ला- न्माध्य॑न्दि॒ने
 स॒व॒ने द्वा॑द॒शक॑पा॒लां॒स्तृ॒तीय॑स॒व॒ने छ॒न्दां॑स्ये॒वात्स्वा॑व
 रुन्ध॑ते वै॒श्वदे॒वं च॒रुं तृ॒तीय॑स॒व॒ने निर्व॑पन्ति वै॒श्वदे॒वं वै
 तृ॒तीय॑स॒व॒नन्ते॒नैव तृ॒तीय॑स॒व॒नान्न॑ य॒न्ति॥१८॥

उद॒च॒त्युद्ये॑ ऽह॒रा॒त्वा पञ्च॑दश च॥६॥ [६]

उ॒त्सृ॒ज्या (३) त्रो॒त्सृ॒ज्या (३) मि॒ति मी॒मांस॑न्ते
 ब्र॒ह्मवा॒दिन॒स्तद्वा॑हुरु॒त्सृ॒ज्यमे॒वेत्य॑मा॒वास्या॑यां च पौ॒र्णमा॒स्यां
 चो॒त्सृ॒ज्यमि॒त्याहु॑रे॒ते हि य॒ज्ञं वह॑त॒ इति॒ ते त्वा॑व
 नो॒त्सृ॒ज्ये इ॒त्याहु॑र्ये अ॒वान्तरं॑ य॒ज्ञम्भे॒जाते॑ इति॒ या प्र॑थ॒मा
 व्य॑ष्टका॒ तस्या॑मु॒त्सृ॒ज्यमि॒त्याहु॑रे॒ष वै मा॒सो वि॑श॒र इति॒
 नादि॑ष्टम्॥१९॥

उ॒त्सृ॒जेयु॑र्यदादि॑ष्टमु॒त्सृ॒जेयु॑र्या॒दृशे॑ पुनः॑ पर्या॒प्ला॒वे मध्ये॑
 षड॒हस्य॑ स॒म्पद्ये॑त षड॒हैर्मा॑साँ॒त्सम्पा॑द्य॒ यत्स॑प्त॒मम॒ह-
 स्तस्मि॑न्नु॒त्सृ॒ज्येयु॑स्तद॒ग्नये॑ वसु॑मते॒ पुरो॑डाशं॒मष्टा॑कपा॒लं
 निर्व॑पेयुरे॒न्द्रं द॒धीन्द्रा॑य म॒रुत्व॑ते॒ पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपा॒लं
 वै॒श्वदे॒वं द्वा॑द॒शक॑पा॒लम॒ग्रेर्वै वसु॑मतः॒ प्रातः॑स॒वनं॑ यद॒ग्नये॑

वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति॥२०॥

सर्वनमष्टाभिरुप यन्ति यदैन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्भागधेयान्न च्यावयन्तीन्द्रस्य वै मरुत्वतो माध्यंदिनं सर्वनं यदिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति सर्वनमेकादशभिरुप यन्ति विश्वेषां वै देवानामृभुमतां तृतीयसर्वनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्भागिनीः कुर्वन्ति सर्वनं द्वादशभिः॥२१॥

उप यन्ति प्राजापत्यम्पशुमा लभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गायाभिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तत्सुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इन्द्रं क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा। शिख्यां नो अस्मिन्पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यमुत आयताः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकम्पश्यन्तोऽभिवदन्त आ

यन्ति॥२२॥

नादिष्टङ्कुर्वन्ति द्वादशभिरिति वि०श्रुतिश्च॥७॥ [७]

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाकामुत्तत्क्रोशेनाव
रुन्धत तत्क्रोशस्य क्रोशत्वं यत्क्रोशेन चात्वालस्यान्ते
स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते
सुत्रस्यर्द्धाहवनीयस्यान्ते स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुप
यन्ति प्रजापतेर्हृदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्य
गच्छन्ति श्लोकेन पुरस्तात्सदसः॥२३॥

स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो
भवन्ति नवभिरध्वर्युरुद्रायति नव वै पुरुषे प्राणाः
प्राणानेव यजमानेषु दधाति सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति
प्राणेष्वेवेन्द्रियं दधत्यप्रतिहृताभिरुद्रायति तस्मात्पुरुषः
सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यचति शिर एव न पञ्चदश
रथन्तरम्भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशम्॥२४॥

बृहदन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त
एकविंशम्भद्रं द्विपदासु प्रतिष्ठित्यै पत्नय उप गायन्ति

मिथुनत्वाय प्रजा॑त्यै प्रजा॑पतिः प्रजा॑ अंसृजत॑ सो-
ऽकामयता॑साम॒ह॑ राज्यम्परी॑यामिति॒ तासा॑ं राज॒नेनै॒व
राज्यम्पर्यै॑त्तद्रा॒ज॒नस्य॑ राज॒नत्वं यद्रा॑ज॒नम्भव॑ति प्र॒जाना॑मे॒व
तद्यज॑माना राज्यम्परि॑ यन्ति पञ्चवि॑ंशम्भवति
प्रजा॑पतेः॥ २५॥

आप्त्यै पञ्चभि॑स्तिष्ठन्तः स्तुवन्ति दे॒वल॒ोकमे॒वाभि॑
जय॑न्ति पञ्चभि॑रासी॒ना मनु॑ष्यल॒ोकमे॒वाभि॑ जय॑न्ति दश॒
सम्प॑द्यन्ते दशा॑खरा वि॒राडन्नं वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धते
पञ्च॑धा वि॒निषद्य॑ स्तुवन्ति पञ्च॒ दिशो॑ दि॒क्ष्वैव॑ प्रति॑
तिष्ठ॑न्त्येकै॒कया॑स्तु॒तया॑ समा॑यन्ति दि॒ग्भ्य ए॒वान्नाद्य॑
सम्भ॑रन्ति ताभि॑रु॒द्रातो॒द्गाय॑ति दि॒ग्भ्य ए॒वान्नाद्य॑म्॥ २६॥

स॒म्भृत्य॑ तेज॑ आ॒त्मन्द॑धते तस्मा॑देकः प्रा॒णः
सर्वा॑ण्यङ्गान्यव॑त्यथो यथा॑ सु॒पर्ण उ॑त्पति॒ष्यञ्छिरं॑
उत्त॑मं कुरु॒त ए॒वमे॒व तद्यज॑मानाः प्र॒जाना॑मुत्त॒मा
भव॑न्त्यास॒न्दीमु॒द्राता॑ रो॒हति॑ साम्रा॑ज्यमे॒व ग॑च्छन्ति
प्ले॒ङ्गं होता॑ नाक॑स्यै॒व पृ॒ष्ठं रो॒हन्ति॑ कूर्चा॑व॒ध्वर्युर्ब्र॑ध्नस्यै॒व
वि॒ष्टपं॑ गच्छ॑न्त्येता॒वन्तो॒ वै दे॒वल॒ोकास्तेष्वे॒व यथा॑पूर्वम्प्रति॑
तिष्ठ॑न्त्यथो आ॒क्रम॑णमे॒व तथ्सेतुं॑ यज॑मानाः कुर्व॑ते सु॒वर्ग॑स्य

लोकस्य समष्टौ॥२७॥

सदसः सप्तदशं प्रजापतेर्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्प्रत्येकादश च॥८॥—————[८]

अ॒र्क्येण॑ वै स॒हस्र॑शः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ताभ्य॒
इलान्दे॑नेरां लूता॒मवा॑रुन्ध॒ यद॒र्क्य॑म्भवति प्र॒जा ए॒व
तद्य॑ज॒मानाः॑ सृजन्त॒ इलान्द॑म्भवति प्र॒जाभ्य॑ ए॒व सृ॒ष्टाभ्य॑
इरां॒ लूता॑मव॒ रुन्धते॒ तस्मा॑द्या॒ समा॑ स॒त्र स॑मृद्धं
ख्यो॒धुका॑स्ता॒ समा॑ प्र॒जा इष॑ स॒ ह्यासा॑मूर्ज॒माद॑दते॒ या॒
समा॑ व्यृद्धम॒ख्यो॒धुका॑स्ता॒ समा॑ प्र॒जाः॥२८॥

न ह्यासा॑मिष॒मूर्ज॑मा॒दद॑त उत्क्रो॒दं कु॑र्वते॒ यथा॑
ब॒न्धान्मु॑मुचा॒ना उत्क्रो॒दं कु॑र्वत॒ एवमे॒व तद्य॑ज॒माना
देव॑ब॒न्धान्मु॑मुचा॒ना उत्क्रो॒दं कु॑र्वत॒ इष॑मूर्ज॒मात्म॑न्दधाना
वा॒णः श॒तत॑न्तुर्भवति श॒तायुः॑ पुरु॒षः श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये
प्रति॑ तिष्ठन्त्या॒जिं धा॑वन्त्यन॒भिजित॑स्या॒भिजि॑त्यै
दुन्दु॑भीन्स॒माघ्न॑न्ति॒ पर॒मा वा ए॒षा वा॒ग्या दु॑न्दु॒भौ
प॒र॒मामे॒व॥२९॥

वाच॑मव॒ रुन्धते॒ भूमि॑दुन्दु॒भिमा घ्न॑न्ति॒ यैवे॑मां वाक्प्रवि॑ष्टा
तामे॒वाव॑ रुन्धतेऽथो॒ इ॒मामे॒व ज॑यन्ति॒ सर्वा॑ वाचो॒

वदन्ति॒ सर्वा॑सां वा॒चाम॑वरुद्धा आ॒र्द्रे च॑र्म॒न्याय॑च्छेते
इन्द्रि॒यस्या॑वरुद्धा॒ आन्यः॑ क्रोश॑ति प्रा॒न्यः श॑सति॒ य
आ॒क्रोश॑ति पु॒नात्ये॒वैना॒न्त्स स यः प्र॒श॑सति॒ पूते॑ष्वे॒वान्नाद्यं॑
दधा॒त्यृषि॑कृतं च॥ ३० ॥

वा ए॒ते दे॒वकृ॑तं च॒ पूर्वे॑र्मा॒सैरव॑ रुन्धते॒ यद्भू॑तेच्छ॒दाः
सामा॑नि॒ भव॑न्त्यु॒भय॑स्या॒वरुद्धौ॑ यन्ति॒ वा ए॒ते मि॑थु॒नाद्ये
संव॑त्सरमु॒पय॑न्त्यन्त॒र्वेदि॑ मि॒थुनौ॑ सम्भ॑वत॒स्तेनै॒व मि॑थु॒नान्न
य॑न्ति॥ ३१ ॥

वृद्धम॒खो॒धुका॑स्ताः॒ समा॑ प्र॒जाः प॑र॒मामे॒व च॑ त्रि॒शच्च॑॥ ९ ॥ ————— [९]

च॒र्माव॑ भिन्दन्ति पा॒प्मान॑मे॒वैषाम॑व॒ भिन्द॑न्ति मापं
रा॒थ्सी॒र्माति॑ व्या॒थ्सी॒रित्या॑ह॒ सम्प्र॑त्ये॒वैषां॑ पा॒प्मान॑मव॒
भिन्द॑न्त्युदकुम्भान॑धिनि॒धाय॑ दा॒स्यो मा॒र्जा॒लीय॑म्परि॒
नृत्य॑न्ति प॒दो नि॑घ्न॒तीरि॑दम्भ॒धुं गाय॑न्त्यो॒ मधु॑ वै दे॒वानां॑
पर॑म॒न्नाद्य॑म्पर॒ममे॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्ध॑ते प॒दो नि॑ घ्नन्ति
म॒हीया॑मे॒वैषु॑ दधति॥ ३२ ॥

च॒र्मेका॒न्नप॑ञ्चा॒शत्॥ १० ॥ ————— [१०]

पृ॒थि॒व्यै स्वा॒हान्तरि॑ख्याय॒ स्वाहा॑ दि॒वे स्वाहा॑ सम्प्लोष्य॒ते

स्वाहा॑ सम्प्ल॑व॒मानाय॑ स्वाहा॑ सम्प्लु॑ताय॑ स्वाहा॑ मे॒घायिष्य॑ते
 स्वाहा॑ मे॒घाय॑ते स्वाहा॑ मे॒घिताय॑ स्वाहा॑ मे॒घाय॑ स्वाहा॑
 नीहा॑राय॑ स्वाहा॑ निहा॑कायै॑ स्वाहा॑ प्रास॑चाय॑ स्वाहा॑
 प्रच॑लाकायै॑ स्वाहा॑ वि॒द्योतिष्य॑ते स्वाहा॑ वि॒द्योत॑मानाय॑
 स्वाहा॑ संवि॒द्योत॑मानाय॑ स्वाहा॑ स्तन॑यिष्यते स्वाहा॑ स्तन॑य॑ते
 स्वाहो॑ग्रः॑ स्तन॑य॑ते स्वाहा॑ वर्षि॑ष्यते स्वाहा॑ वर्ष॑ते
 स्वाहा॑भि॒वर्ष॑ते स्वाहा॑ परि॒वर्ष॑ते स्वाहा॑ संव॑र्षते॥३३॥

स्वाहा॑नुव॑र्षते स्वाहा॑ शी॒कायिष्य॑ते स्वाहा॑ शी॒काय॑ते
 स्वाहा॑ शी॒किताय॑ स्वाहा॑ प्रोषि॑ष्यते स्वाहा॑ प्रुष्ण॑ते स्वाहा॑
 परि॑प्रुष्णते स्वाहा॑द्र॒हीष्य॑ते स्वाहा॑द्र॒हृते स्वाहा॑द्र॒हीताय॑
 स्वाहा॑ वि॒प्रोष्य॑ते स्वाहा॑ वि॒प्लव॑मानाय॑ स्वाहा॑ वि॒प्लुताय॑
 स्वाहा॑त॒प्स्य॑ते स्वाहा॑त॒प॑ते स्वाहो॑ग्रमा॒तप॑ते स्वाह॑र्भ्यः
 स्वाहा॑ यजु॑र्भ्यः स्वाहा॑ साम॑र्भ्यः स्वाहा॑ङ्गि॑रोभ्यः स्वाहा॑
 वेदे॑र्भ्यः स्वाहा॑ गाथा॑र्भ्यः स्वाहा॑ नारा॑श॒सीर्भ्यः स्वाहा॑
 रैभी॑र्भ्यः स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥३४॥

सं वर्षते रैभीर्भ्यः स्वाहा द्वे च॥११॥

द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॑ स्वाहा॑ प्रा॒णिने॑ स्वाहा॑ऽप्रा॒णाय॑

स्वाहा मुखवते स्वाहाऽमुखाय स्वाहा नासिकवते स्वाहा-
 ऽनासिकाय स्वाहाऽरूपवते स्वाहाऽनरूपिकाय स्वाहा
 कर्णिने स्वाहाऽकर्णकाय स्वाहा शीर्षवते स्वाहाऽ-
 शीर्षकाय स्वाहा पद्वते स्वाहाऽपादकाय स्वाहा प्राणते
 स्वाहाऽप्राणते स्वाहा वदते स्वाहाऽवदते स्वाहा पश्यते
 स्वाहाऽपश्यते स्वाहा शृण्वते स्वाहाऽशृण्वते स्वाहा
 मनस्विने स्वाहा॥३५॥

अमनसे स्वाहा रेतस्विने स्वाहाऽरेतस्काय स्वाहा
 प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा लोमवते स्वाहा-
 ऽलोमकाय स्वाहा त्वचे स्वाहाऽत्वक्काय स्वाहा चर्मवते
 स्वाहाऽचर्मकाय स्वाहा लोहितवते स्वाहाऽलोहिताय
 स्वाहा मांसवते स्वाहाऽमांसकाय स्वाहा स्नावभ्यः
 स्वाहाऽस्नावकाय स्वाहाऽस्थवते स्वाहाऽनस्थिकाय स्वाहा
 मज्जवते स्वाहाऽमज्जकाय स्वाहाऽङ्गिने स्वाहाऽनङ्गाय
 स्वाहाऽऽत्मने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३६॥

मनस्विने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा द्वे च॥१२॥

कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु विष्णुस्त्वा युनक्तुस्य

य॒ज्ञस्य॑र्द्धे॒ मह्य॑ꣳ संन॑त्या अ॒मुष्मै॑ का॒माया॑युषे त्वा प्रा॒णाय॑
त्वाऽपा॒नाय॑ त्वा व्या॒नाय॑ त्वा व्यु॑ष्ठै त्वा र॒य्यै त्वा रा॑ध॒से त्वा
घोषा॑य त्वा पोषा॑य त्वा रा॒द्धोषा॑य त्वा प्र॒च्युत्यै॑ त्वा ॥ ३७ ॥

कस्त्वाऽष्टात्रिंशत् ॥ 13 ॥ [१३]

अ॒ग्नये॑ गा॒यत्रा॑य त्रि॒वृते॑ राथ॑तराय वास॒न्ताया॑ष्टाक॑पाल
इन्द्रा॑य त्रैष्टु॑भाय पञ्चद॒शाय॑ बा॒र्हता॑य ग्रैष्मा॒यैका॑दशकपालो
विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्यो॑ जा॒गते॑भ्यः सप्तद॒शेभ्यो॑ वैरू॒पेभ्यो॑
वा॒र्षिके॑भ्यो द्वा॒दश॑कपालो मि॒त्रावरु॑णाभ्या॒मानु॑ष्टुभाभ्यामेक॒-
वि॒ंशाभ्या॑ वैरा॒जाभ्या॑ꣳ शा॒रदा॑भ्यां प॒यस्या॑ बृह॒स्पत॑ये
पाङ्क्ता॑य त्रिण॒वाय॑ शा॒क्राय॑ हैम॑न्तिकाय च॒रुः स॑वि॒त्र
आ॑तिच्छ॒न्दसा॑य त्रयस्त्रि॒ंशाय॑ रै॒वता॑य शै॒शिरा॑य
द्वा॒दश॑कपालोऽदि॒त्यै विष्णु॑प॒त्यै च॒रुर॑ग्नये वैश्वान॒राय॑
द्वा॒दश॑कपालोऽनु॑म॒त्यै च॒रुः का॒य एक॑कपालः ॥ ३८ ॥

अ॒ग्नये॑ऽदि॒त्या अनु॑म॒त्यै सप्त॑च॒त्वारि॑ंशत् ॥ 14 ॥ [१४]

यो वा अ॒ग्नाव॑ग्निः प्र॒हिय॑ते यश्च॒ सोमो॑ राजा॒ तयो॑रेष
आ॑ति॒थ्यं यद॑ग्नीषो॒मीयो॑ऽथैष रु॒द्रो यश्ची॑यते यथ्सं॒चिते॑-
ऽग्ना॑वे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ न निर्व॑पे॒देष॑ ए॒व रु॒द्रोऽशा॑न्त उ॒पोत्था॑य

प्रजाम्प॒शून् यज॑मानस्या॒भि म॑न्येत् यत्संचि॑तेऽग्रावे॒तानि॑
ह॒वीः॑षि॑ निर्व॑पति॒ भाग॑धेये॒नैवैन॑ शमयति॒ नास्य॑
रु॒द्रोऽशान्तः॑ ॥ ३९ ॥

उ॒पो॒त्थाय॑ प्रजाम्प॒शून्भि॑ म॑न्यते दश॑ ह॒वीः॑षि॑ भवन्ति॒
नव॑ वै पुरु॑षे प्रा॒णा नाभि॑र्दश॒मी प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधात्यथो
दशा॑खरा वि॒राडन्न॑ वि॒राज्ये॒वान्नाद्ये॑ प्रति॑ तिष्ठत्यृ॒तुभि॑र्वा
ए॒ष छन्दो॑भिः स्तोमैः पृ॒ष्ठैश्चे॒तव्यं॑ इत्या॒हुर्यदे॒तानि॑ ह॒वीः॑षि॑
निर्व॑पत्यृ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ छन्दो॑भिः स्तोमैः पृ॒ष्ठैश्चि॑नुते दि॒शः
सुषु॑वा॒णेन॑ ॥ ४० ॥

अ॒भि॒जित्या॑ इत्या॒हुर्यदे॒तानि॑ ह॒वीः॑षि॑ निर्व॑पति॒
दि॒शाम॒भिजि॑त्या ए॒तया॑ वा इन्द्र॑ दे॒वा अ॑याजयन्तस्मा॑दिन्द्र॒स॒व
ए॒तया॑ मनु॑म्मनु॒ष्यास्तस्मा॑न्मनु॒स॒वो यथेन्द्रो॑ दे॒वानां॑ यथा॒
मनु॑र्मनु॒ष्याणामे॒वम्भव॑ति॒ य एवं॑ वि॒द्वाने॒तये॒ष्ट्या यज॑ते
दि॒ग्वंतीः॑ पुरो॒नुवा॒क्या भवन्ति॑ सर्वा॑सां दि॒शाम॒भिजि॑त्यै ॥ ४१ ॥

अशान्तः सुषुवा॒णेनैक॑चत्वारि॑शच्च ॥ १५ ॥

यः प्रा॑ण॒तो नि॑मिष॒तो म॑हि॒त्वैक॑ इ॒द्राजा॑ जग॑तो ब॒भूव॑।
य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम।

उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते
द्यौर्महि॑मा न॒ख्यत्रा॑णि रू॒पमा॑दि॒त्यस्ते॒ तेज॒स्तस्मै॑ त्वा महि॒म्ने
प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥४२॥

यः प्राण॑तो द्यौरा॑दि॒त्योऽष्टा॑त्रिंशत्॥१६॥ [१६]

य आ॑त्म॒दा ब॑ल॒दा यस्य॑ वि॒श्वं उ॒पास॑ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑
दे॒वाः। यस्य॑ छा॒यामृ॑तं यस्य॑ मृ॒त्युः कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑
विधेम। उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते
पृ॒थि॒वी म॑हि॒मौष॑धयो वन॒स्पत॑यो रू॒पम॑ग्निस्ते तेज॒स्तस्मै॑
त्वा महि॒म्ने प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥४३॥

य आ॑त्म॒दाः पृ॒थि॒व्य॑ग्निरेका॒न्नच॑त्वारिंशत्॥१७॥ [१७]

आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒माऽस्मि॑न्ना॒ष्ट्रे रा॑ज॒न्यं
इष॑व्यः शू॒रो म॑हा॒रथो॑ जा॑यता॒न्दो॒ग्ध्रीं धे॑नुर्वो॒ढाऽ- न॒ड्वा॒ना॒शुः
स॒प्तिः पु॑रं॒धिर्योषा॑ जि॒ष्णू र॑थे॒ष्टाः स॒भेयो॑ यु॒वाऽस्य॑ यज॑मानस्य
वी॒रो जा॑यता॒न्निका॑मे॒निका॑मे नः पु॒र्जन्यो॑ व॒र्षतु॑ फ॒लिन्यो॑ न
ओष॑धयः पच्यन्तां यो॒ग॒ख्ये॒मो नः॑ कल्पताम्॥४४॥

आ ब्र॑ह्म॒न्नेक॑चत्वारिंशत्॥१८॥ [१८]

आक्रान् वा॒जी पृ॒थि॒वीम॑ग्निं युज॑म॒कृत॑ वा॒ज्य॒र्वाक्रान्

वा॒ज्यन्तरि॑खं वा॒युं युज॑मकृत वा॒ज्यर्वा॑ द्यां वा॒ज्याऽक्र॑ऽस्तु
 सूर्य॑ युज॑मकृत वा॒ज्यर्वा॑ग्निस्ते वाजि॒न् युङ्ङु॑न् त्वा र॑भे
 स्व॒स्ति मा॒ सम्पा॑रय वा॒युस्ते॑ वाजि॒न् युङ्ङु॑न् त्वा र॑भे स्व॒स्ति
 मा॒ सम्॥४५॥

पा॒रयादि॑त्यस्ते॑ वाजि॒न् युङ्ङु॑न् त्वा र॑भे स्व॒स्ति मा॒
 सम्पा॑रय प्राण॒धृग॑सि प्रा॒णम्मे॑ दृ॒ह व्या॒नधृ॑ग॑सि व्या॒नम्मे॑
 दृ॒हापा॑न॒धृग॑स्यपा॒नम्मे॑ दृ॒ह च॑ख्बु॒रसि॑ च॒ख्बु॑र्मयि॑ धेहि
 श्रो॒त्रम॑सि॒ श्रो॒त्रम्म॑यि॑ धे॒ह्यायु॑र॒स्यायु॑र्मयि॑ धेहि॥४६॥

वा॒युस्ते॑ वाजि॒न् युङ्ङु॑न् त्वा र॑भे स्व॒स्ति मा॒ सन्नि॑च॒त्वारि॑शच्च॥१९॥—[१९]

ज॒ज्ञि बी॒जं वर्॑ष्टा प॒र्जन्यः॑ प॒क्ता स॒स्य॑ सु॒पिप्प॒ला
 ओष॑धयः स्वधिच॒रणे॑य॑ सु॒पस॑द॒नोऽग्निः॑ स्व॒ध्य॒ख्यम॑न्तरि॑ख॑
 सुपा॒वः प॑वंमानः सु॒पस्था॑ना द्यौः शि॒वम॑सौ तप॑न्
 यथा॑पूर्वम॒होरा॑त्रे प॑ञ्चद॒शिनो॑ऽर्धमा॒सास्त्रि॑शिनो॒ मासाः॑ कृ॒ता
 ऋ॒तवः॑ शा॒न्तः सं॑व॒त्सरः॑॥४७॥

ज॒ज्ञि बी॒जमे॑क॒त्रि॑शत्॥२०॥—[२०]

आ॒ग्नेयो॑ऽष्टाक॑पालः सौ॒म्यश्च॒रुः सा॑वि॒त्रोऽष्टा॑क॑पालः
 पौ॒ष्णश्च॒रु रौ॒द्रश्च॒रु र॒ग्नये॑ वैश्वान॒राय॑ द्वा॒दश॑कपालो मृ॒गाख॑रे

यदि नागच्छेद्ग्रयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः सौर्यम्पयो वायव्यं
आज्यभागः ॥ ४८ ॥

अग्नेयश्चतुर्विंशतिः ॥ २१ ॥

अग्रयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इन्द्रायाऽहोमुच एकादशकपालो
मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्भ्यां पयस्या वायोसावित्र
आगोमुग्भ्यां चरुरश्विभ्यामागोमुग्भ्यां धाना मरुद्भ्य
एनोमुग्भ्यः सप्तकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यो
द्वादशकपालोऽनुमत्यै चरुरग्रये वैश्वानराय द्वादशकपालो
द्यावापृथिवीभ्यामहोमुग्भ्यां द्विकपालः ॥ ४९ ॥

अग्रयेऽहोमुचे त्रिंशत् ॥ २२ ॥

अग्रये समनमत्पृथिव्यै समनमद्यथाग्निः पृथिव्या
समनमदेवम्मह्यम्भद्राः संनतयः सं नमन्तु वायवे
समनमदन्तरिख्याय समनमद्यथा वायुरन्तरिख्येण
सूर्याय समनमद्विवे समनमद्यथा सूर्यो दिवा चन्द्रमसे
समनमन्नख्यत्रेभ्यः समनमद्यथा चन्द्रमा नख्यत्रैर्वरुणाय
समनमदद्भ्यः समनमद्यथा ॥ ५० ॥

वरुणोऽद्भिः साम्ने समनमदृचे समनमद्यथा सामर्चा

ब्रह्मणे समनमत्स्वत्राय समनमद्यथा ब्रह्म रक्षत्रेण राज्ञे
 समनमद्विशे समनमद्यथा राजा विशा रथाय समनमदश्वेभ्यः
 समनमद्यथा रथोऽश्वैः प्रजापतये समनमद्भूतेभ्यः
 समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवम्मह्यम्भद्राः संनतयः
 सं नमन्तु॥५१॥

अद्भ्यः समनमद्यथा मह्यश्चत्वारिं च॥23॥ [२३]

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवो वितता अन्तरिख्वे।
 तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रख्या च नो अधि च देव
 ब्रूहि। नमोऽग्नये पृथिविख्विते लोकस्पृते लोकमस्मै
 यजमानाय देहि नमो वायवेऽन्तरिख्विख्विते लोकस्पृते
 लोकमस्मै यजमानाय देहि नमः सूर्याय दिविख्विते
 लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि॥५२॥

ये ते चतुश्चत्वारिंशत्॥24॥ [२४]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरो वेद शीर्षण्वान्मेध्यो
 भवत्युषा वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः सूर्यश्चख्बुर्वातः
 प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रन्दिशः पादा अवान्तरदिशाः पर्शवो-
 ऽहोरात्रे निमेषोऽर्धमासाः पर्वाणि मासाः संधानान्यृतवो-

ऽङ्गानि संवत्सर आत्मा रश्मयः केशा नखत्राणि
 रूपन्तारका अस्थानि नभो मांसान्योषधयो लोमानि
 वनस्पतयो वाला अग्निमुखं वैश्वानरो व्यात्तम् ॥५३॥

समुद्र उदरमन्तरिखम्पायुर्द्यावापृथिवी आण्डौ ग्रावा शेषः
 सोमो रेतो यज्जञ्जभ्यते तद्वि द्यौतते यद्विधूनुते तथ्स्तनयति
 यन्मेहति तद्वर्षति वागेवास्य वागहर्वा अश्वस्य जायमानस्य
 महिमा पुरस्ताज्जायते रात्रिरेनम्महिमा पश्चादनु जायत एतौ
 वै महिमानावश्वमभितः सम्बभूवतुर्हयो देवानवहृदर्वासुरान्
 वाजी गन्धर्वानश्वो मनुष्यान्थ्समुद्रो वा अश्वस्य योनिः समुद्रो
 बन्धुः ॥५४॥

व्यात्तमवहृद्वादश च॥२५॥ [२५]